

NALAZ SREDNJOVJEKOVNIH ARHITEKTURA NA BRIBIRU

Prije našeg zahvata raspoznavali su se tragovi građevnih ostataka po Bribirskoj glavici razom površine dok su jedino na tjemenu Glavice stršili ostaci oble kule i one male crkvice koju je g. 1913. otkrio Marun.

Rekosmo da je naš prvi zahvat bio u parohijskoj crkvi sv. Joakima i Ane g. 1959. Zidovi crkve, od koje su se pokazale tri apside (sl. 1), visoki su do dva metra. Na pronađenim ostacima dekorativne plastike (sl. 2) vidi se pleterna plastika i dekorativna lozica, koja nagovješćuje utjecaje romanike. To govori da je crkveni namještaj iz početka XII stoljeća, što nije i datacija crkve iz koje potječe, jer je kao i svaki inventar mogao biti načinjen naknadno. Pod crkve sastoji se od grobnih ploča, koje nismo otvarali, ostavivši ih za definitivni zahvat. Ta crkva bila je orijentirana prema sjeveroistoku i upravo nad njenim začeljem podiže se bočni zid sadašnje parohijske crkve, koji je spriječio dalje istraživanje, kao što su ga s bočnih strana spriječili svetište i betonski pločnik crkve, a s pročelne opet drugi bočni zid sadašnje crkve. O daljem istraživanju izvan parohijske crkve ne može biti govora jer je tu sadašnje groblje. Kako se spremala crkvena svetkovina, morali smo rov zasuti i za sada se zadovoljiti samo konstatacijom da se tu nalazi crkvena arhitektura vjerojatno starija od XII stoljeća i da u njoj ima grobova. Dakle, to je druga po redu otkrivena crkva na tom području.

Do drugog zahvata na tamošnjim srednjovjekovnim objektima došlo je, iz pobude za revizijom, na onoj maloj crkvici koju je otkrio Marun. Naime, ostaci nisu bili potpuno jasni, niti je bio snimljen njen tlocrt, pa se opet moralo početi sve iznova. To nije bilo teško jer su se ostaci nalazili na litici koja je bila zasuta tankim slojem humusa.

Tom prigodom se konstataciji da je preostao tek donji sloj zida (sl. 3), da je u zid bio ugrađen ulomak antiknog profila i da je crkvice imala shematski oblik jednobrodne građevine s oblom apsidom i ostatkom pregrade koja je svetište dijelila od broda (sl. 4).

Arhitektonski ulomci nisu pronađeni. U unutrašnjosti crkvice pretražen je jedan grob, u kojem je nađena kasnosrednjovjekovna ostruga. Neraščlanjen oblik i shematski tlocrt crkvice govori za doba kad je prešao slijed građevnih stilova, pa nedostatak ikakvog traga arhitektonike govori da je ovo zdanje kasnosrednjovjekovno.

Crkvice je snimljena a zatim konzervirana. U njenu smo unutrašnjost, kao i izvana, prenijeli busenje, tako da arhitektura odskače od zelene pozadine na prirodan način, čime smo ujedno pokazali kako ćemo tretirati cjelokupan Bribir kad se otkrije.

Najveći zahvat izvršen je na najnižem položaju Glavice, koji se zove Dol. Tu su se na površini pokazivale ruševine blizu kojih je g. 1913. Marun načinio sonde te pronašao grobove s prilozima i nekoliko arhitektonskih ostataka, od kojih potječe rekonstruirana gotička kamenica (sl. 5). Na Dolu je otkriven čitav kompleks ostataka građevina koje su mijenjale namjenu. Govorimo o srednjovjekovnim građevinama za koje je utvrđeno da su sjele na starije kulturne slojeve.

Jezgru čini crkva, na koju se naslonio građevni kompleks na istočnoj i južnoj strani (sl. 6).

Crkva je jednobrodna i ima uglatu apsidu, a orijentirana je prema ju-goistoku. Zidovi su joj jako debeli i rađeni od fino klesanog kamena, pačetvorinasta oblika, zidanog u redove. Nalaz velike količine sadre govori za to da je bila presvođena. Arhitektonski nalaz koji joj je pripadao jest čisto gotički. Unutar crkve nalazili su se grobovi, od kojih jedan ima na ploči u plitkom reljefu načinjeno orlovo krilo, što je grb Šubića. Građevni oblici, arhitektonika i dekoracija govore za domaće gotičko zdanje, što i odgovaralo prijelazu iz XIII u XIV st., Upravo tada knezovi Bribirski dovode franjevece. Iako se nije pronašao nikakav element koji bi direktno pokazivao komu je ta crkva bila posvećena, zbir indirektnih okolnosti govori da bi to mogla biti crkva sv. Marije, koju smo u historijskom dijelu spominjali. Naime, pored stila i vremena gradnje koje se poklapa s dolaskom franjevac, te Šubićeva grba na grobu i dokumentirane činjenice da su se Šubići pokopavali u crkvi sv. Marije, tu je još i samostan, dakle objekt koji je tijesno vezan uz redovnike, pa su veliki izgledi da se ovdje radi o otkriću crkve sv. Marije.

Interesantno je spomenuti da se ovo masivno zdanje nalazi na kulturnom sloju ranijih perioda, pa je graditelj znao da iz statičkih razloga treba graditi jake temelje, te se poslužio masivnim blokovima s bedema stare Varvarije i njih ugradio u temelje crkve. Ti bedemi su inače u srednjem vijeku služili umjesto kamenoloma, te njihovo kamenje nalazimo ugrađeno i po drugim zdanjima.

Po toku građenja, tj. po neorganskom vezanju zidova raspoznajemo da su se na istočni bočni zid crkve prislonila dva krila samostana, od kojih je sjeverno krilo izrađeno prije, a južno kasnije.

Njihovi zidovi pokazuju na mjestima karakter dvokratnog građenja, što je dokaz da su krila bila nekoć rušena, pa se na njihovim ostacima ponovo gradilo (sl. 7) na taj način da se uglavnom slijedio i zadržao raniji tlocrt, a mjestimično je bilo reduciranja i preinaka, i to više prema

istočnom kraju. Ima jakih indicija na osnovu kojih se može utvrditi da je samostan stradao od turskih navala na prijelazu iz XV u XVI stoljeće i da je ta zgrada opet bila adaptirana u tursko doba, ali, naravno, u neke druge svrhe.

Elementat na osnovu kojeg to zaključujemo zajednički je adaptaciji samostana i dogradnjama uz ostatke crkve, a to su spolija tj. arhitektonsko kamenje koje je krasilo unutrašnjost crkve, pa je to kamenje, kad je crkva izgubila svoju funkciju, tj. kad je bila srušena, odatle preuzeto i ulagano kao običan materijal u spomenuta naknadna zidanja, koja su se svršila u doba turskog vladanja u Bribiru.

Pogledajmo ove čudne i zdepaste potpornje koji su načinjeni s obiju strana crkve. Oni već na prvi pogled svojim oblikom i neproporcionalnim razmještajem, različitim dimenzijama i različitom obradom odbacuju pomisao da su građeni u stilu i vremenu građenja crkve. Građeni su kasnije, što uza sve ostalo potvrđuje i činjenica da nisu organski vezani sa zidovima crkve (sl. 8). Konačno, zna se da su nastali pošto je porušena zgrada uz crkvu, jer jedan potporanj sjedi na površini tog srušenog zida. Za pojavu tih čudnovatih potporanja nemamo boljeg tumačenja osim činjenice da je u doba turske prevlasti u ratnu upotrebu ušao nov element, a to je barut, koji je iziskivao višestrano osiguranje i tomu odgovarajući pogodan smještaj, a masivni zidovi crkve, makar i narušene, najbolje su mogli poslužiti toj svrsi, pa ništa nije vjerojatnije nego da je ta građevina bila popravljena i da je služila kao barutana, a za zaštitu od učinka eventualne eksplozije flankirana je sa strana glomaznim potpornjacima.

Dva krajnja potporna pokazuju ugrađene dijelove crkvene arhitektonike, i to jedan koji je pripadao rebru iz unutrašnjosti crkve, a drugi profiliranom i dekoriranom luku portala. To je bio jasan putokaz, koji je diktirao pretraživanje unutrašnje mase u potpornjacima (sl. 9), pa se unutrašnjost kontrafora pretresla i u njoj je pronađen pretežit dio arhitektonskih spomenika koji su nekoć krasili crkvu (sl. 10).

Takvi isti dijelovi pronađeni su i po onim zidovima što su građeni pri adaptiranju zgrada (sl. 11) koje su prije služile samostanu, čime se potvrđuje isti postupak kao i u građenju potpornjaka, što znači da je adaptacija cjelokupnog ranijeg građevnog ambijenta vršena otprilike u isto vrijeme.

Turci su, rekosmo, adaptirali stari građevni ambijent i uklopili još jednu nenatkrivenu prostoriju. To se poznaje po tome što na dva suprotna zida postoje ispusti za oticanje kišnice. Tehnika zidova ovog objekta ima identičan odraz na drugom zdanju, a to je četvrtasta zgrada ugrađena u ugao velikog ograđenog dvorišta. Ta zgrada nema ni s jedne strane otvora, nego se uz nju nalazi početak stepeništa, što znači da je otvor bio visoko, pa je sva prilika da je u tursko doba tu bio zatvor. To potvrđuje i okolnost da su se tu, doduše izvan zgrade, u slobodnom prostoru, našle lisičine.

Iz svega vidimo da se nestanak arhitektonskih spomenika iz ove arhitekture mora pripisati turskoj ruci, a vidjeli smo kako su ti spomenici preuzeti kao prosto gradivo za dogradnje, pa moramo držati da ih je bilo još u visinama dograđenih zidova, koji su srušeni za čestih borbi između naših krajišnika i Turaka u kandijskom i morejskom ratu u XVII st.

Ovdje, svakako, treba istaći da je građevina sv. Marije, osobito njen arhitektonski ukras bio građen u gotičkom stilu, profinjenost kojeg se sukobljuje s ambijentom Zagore, u kojoj do sada nismo našli ništa što bi i izdaleka ovomu nalikovalo. Ova činjenica je potvrda zaključku donešenom na osnovu interpretacije historijskih dokumenata da se rod knezova Bribirskih uzdigao na kulturnu razinu svoga vremena i imao one iste kulturne potrebe (sl. 12) koje su imali civilizirani gradovi, pa se tako slučajno da je na rubu bukovičkog krša, na Bribirskoj glavici, stršila civilizacijom izdignuta oaza.

Nama čini naročito zadovoljstvo što su tu crkvu ukrasile ruke domaćih majstora, poimence Zdranina Vidulića, koji je sredinom XV stoljeća ovdje izvodio dekorativne radove, kako to izlazi iz dokumenta koji je pronašao akademik Fisković.

Na čitavom kompleksu koji je otkriven na Dolu konstantno je vršena konzervacija i, gdje se dalo, poneka rekonstrukcija. Tom prigodom izvukli smo iz temelja crkve blokove (sl. 13) koji su za građenja crkve bili preuzeti s bedema i zamijenili ih zidom koji je ostao ispod razine zemlje, pa će se blokovi vratiti na svoje izvorno mjesto, na bedem Varvarije.

U idućem zahvatu bit će difinitivno završena konzervacija na ovom kompleksu.

Kad se već zadržavamo na crkvenim građevinama, osvrnut ćemo se i na posljednju koju smo otkrili, četvrtu po redu. To je mala jednobrodna crkva do jugozapadne obzide seoskog groblja s uglatom apsidom i bez ikakvih naročitih osobina. Građevina je kasnosrednjovjekovna, ima debele zidove koji su izrađeni fasadnim kamenom, a u temeljima je bio ugrađen poneki blok s bedema. Arhitektonski nalazi nisu pronađeni, no crkva u prednjem dijelu nije još sva ni pretražena. Preostalo je da se iskopava dublje.

Ova crkvice unosi malo pomutnje s obzirom na topografsku identifikaciju crkve sv. Ivana, koja se nalazi kao jedini crkveni objekt na onoj geodetskoj skici iz XVIII st., gdje izričito stoji napisano Chiesa di S. Zuanne. Naime, stvar je u tome što se ona nalazi vrlo blizu ostataka one crkve koju smo otkrili pod parohijskom. Na skici je crkva sv. Ivana unesena istočno od utvrde na tjemenu Glavice, pa se ne može znati na koju se od tih dviju otkrivenih crkava može primijeniti sv. Ivan. Na geodetskoj skici nije uopće unesen oblik crkve da bi se po tome mogla identificirati. Naime, ona je ucrtana samo kao kvadrat, toliko da se označi položaj, pa se taj neodređeni oblik za oznaku crkve može odnositi na jednu kao i na drugu, a mjerila na skici nema da bi se pomoću njega moglo što tačno utvrditi. Kako na skici ni fortifikacija nije unesena u svom odgovarajućem obliku, vidi se da se radilo samo o nabaciva-

nju objekata na papir. Nama je glavno da je utvrđena orijentacija crkve sv. Ivana u odnosu na fortifikaciju, a i prosječan razmak, čime je određen predio Glavice na kojemu je ona stajala.

Iz dileme će nas izvući drugi faktor, a to je onaj historijski podatak da je crkva sv. Ivana pripadala opatiji, koja je uz to imala bogate nadarbine, pa je logično da opatiju, i to bogatu, nije predstavljala ona mala crkva pred grobljem, nego svakako veća. A veća je ona ispod parohijske crkve usred groblja, pa – do protudokaza u eventualnom pronalasku koje druge crkve u blizini ovih dviju – držim da je ova bila posvećena sv. Ivanu.

Sada ćemo se osvrnuti na nalaze arhitekture srednjovjekovnih nastambi. Nema dvojbe da je tih nastambi bilo po cijeloj površini Glavice (sl. 14), a nekima su ostali nepovezani tragovi pod tjemenom Glavice, jer su njihovi ostaci dalje rušeni, a materijal se upotrebljavao u kasnijim gradnjama. Jedna, izgleda cjelovita, srednjovjekovna nastamba nalazi se tik do podignute kuće za smještaj istraživačke ekipe, a od nje je otkriven zapadni dio, u kojem se ništa značajna nije pronašlo. Ostaci nadtemelnog zida pokazuju da je ta čest građevnog kompleksa bila pačetvorinasta oblika.

Istočno od tjemena Glavice, pred začelnom obzidom seoskog groblja, otkrili smo prošlog ljeta ostatke dviju srednjovjekovnih nastambi, a rad na otkrivanju još nismo dovršili.

Jedna nastamba ima pačetvorinasti oblik (sl. 15). Zidovi joj nisu građeni najpravilnije, a kamenje kojim je zidana potječe sa starijih ruševina, kakvo je pri zidanju došlo pod ruku. Unutrašnjost nije podijeljena na više prostorija. Ulaz joj se nalazi na jugozapadnoj strani, očito zbog zaštite od bure, koja na ovoj izoliranoj uzvisini jako puše. U prostoriju se silazilo preko jedne stepenice, koja se sačuvala na svom izvornom položaju. Uz jugozapadni zid prizidano je ognjište ograđeno kamenim vijencem i ispunjeno glinom.

U prostoriji je pronađeno nekoliko kovinskih predmeta: čavala, noževa, jedan brus i ulomci srednjovjekovnih lonaca. Za određivanje vremena života u ovoj kući važan je nalaz novca iz XIV st., po čemu znamo da se u njoj u XIV st. obitavalo, što ne isključuje da je izgrađena prije toga.

Ovi ostaci, uz one koji će se još nedvojbeno otkriti, pružit će nam sliku srednjovjekovnog života u utvrđenom naselju i k tome doprinjeti poznavanju formacije jednog cjelokupnog našeg naselja u srednjem vijeku, što našoj nauci još nije poznato. Pored nastambi, crkava, samostana i građevina turske ruke na Bribiru imamo još i ostataka srednjovjekovne utvrde.

Na rubu Glavice, na jugozapadnoj strani, postojeću hrid prate ostaci fortifikacione naravi (sl. 16), koji se protežu u dužini preko 100 m. Po nedostatku njihovih tragova kod starog ulaza čini se da srednjovjekovno naselje u doba utvrđivanja nije zapremalo čitavu površinu stare Varvarije, nego njezin veći dio na sjeverozapadu, ali ništa potvrdno za to ne možemo reći dok se odgovarajući trakt ne istraži.

Dio ovog srednjovjekovnog bedema rekonstruiran je do dozvoljene visine i konzerviran.

Najizrazitiji objekt na Glavici bila je kula, koje su ostaci stršili na samom tjemenu Glavice, a uz te ostatke i zidovi utvrde na kojima su se nalazile puškarnice (sl. 17). To je onaj kompleks koji je na geodetskoj skici iz XVIII st. označen kao »Fortezza destrutta« – porušena utvrda.

Dok nisu počeli naši radovi, a s njima i detaljnije promatranje fizionomije terena, držalo se općenito da ta kula (sl. 18) predstavlja ostatak iz doba dominacije knezova Bribirskih. To, doduše, nije nigdje bilo napisano, ali meni je poznato da je svatko od stručnjaka tko je došao na lice mjesta to povezivao s Bribircima, od čega se ni sam nisam izuzimao. Moram ovdje reći da su zidovi kule i zidovi utvrde do nje stršili u visinu do godine 1951, kad je neoprostivim i nezaustavljivim gestom seljana to bilo rušeno (sl. 19) da se izvuče oko 80 kola izabranog kamena za gradnju seoskog doma.

Mi smo paralelno s arheološkim radovima na Dolu izvodili radove i na istraživanju kule. Kako je njena unutrašnjost bila ispunjena urušanim materijalom, stali smo je čistiti, pri čemu se pokazalo da su zidovi kule debeli, što ne odgovara uzusu ni potrebama srednjovjekovnih fortifikacija, prema tome ni vremenu dominacije knezova Bribirskih. Debeli zidovi nastaju kasnije, kad se u naoružanju pojavila artiljerija. U daljem čišćenju otkrila su se dva zazidana otvora za smještaj topova, pa je time definitivno utvrđeno da je kula nastala kad je bila u akciji artiljerija. I ne samo to da se kula debljinom čuvala od topovskih kugli, nego su se kugle iz nje i bacale. Na dnu unutrašnjosti kule pronađena su dva provizorna ognjišta i, što je interesantno, jedna topovska cijev (sl. 20) sa zaglavljenom kuglom od kamena. Oblik cijevi odaje osobine artiljerijskih oružja iz XVII–XVIII stoljeća.

Videći da su zidovi kule debeli, primijenili smo praksu pretraživanja njihove utrobe i tom prigodom pronašli nekoliko antiktivnih i srednjovjekovnih dekorativnih kamenih ulomaka. Ovi srednjovjekovni ulomci stilom, motivima i materijalom odaju sličnost s ulomcima pronađenim u crkvi za koju rekosmo da bi mogla pripadati sv. Ivanu, pa je lako moguće da potječu od nje.

Na kuli postoje elementi na osnovu kojih se može zaključiti komu je ona služila i, prema tomu, tko ju je podigao. Ključ leži u ona dva otvora za topove (sl. 21), zapravo u njihovu rasporedu na kuli. Ako pogledamo gdje se ti otvori nalaze, vidjet ćemo da su oba na zapadnoj strani kule. To znači da su topovi bili usmjereni prema zapadu, a na zapadnoj strani je glavni mletački grad Dalmacije Zadar, iz kojeg su od kandijskog rata (1645–1669) polazile vojne protiv unutrašnjosti, koju su držali Turci s glavnim uporištem u Kninu.

Prema tome, kula s topovnicama građena je protiv nadiranja mletačkih vojski, pa je potpuno jasno da su tu kulu izgradili Turci.

Da bismo sada objasnili čitav kompleks utvrda, moramo uzeti u pretres one druge zidove kod kule na kojima su se sačuvale puškarnice te utvrditi njihov odnos s kulom.

U prvom redu konstatira se da ti zidovi nisu građeni zajedno s kulom, jer s njom nisu spojeni organskim zidanjem. Ti zidovi zatvaraju veći kompleks četverokutna oblika. Dva kraja tih zidova prislanjaju se uz kulu, pa je taj kompleks sagrađen kasnije, i to tako da se na istočnom kraju u nj uklopila i kula. U koncepciji je to bilo predviđeno, jer je kao pandan njoj na drugom kraju istočno od zida bila sagrađena u istom potezu i manja, po položaju također ugaona, a po obliku drukčija, uglasta kula. Odmah moramo biti načistu s tim da građevina nije pripadala Turcima, jer je kula izgubila namjenu zbog koje je građena, budući da se sada pred zjalima njenih topovnica našao naknadno građeni zid s puškarnicama, pa je time zastrt cilj prema zapadu, što znači da opasnost nije više dolazila odatle, tj. da se situacija izmijenila. Štaviše, sami otvori za topove na kuli sada su zazidani, pa sve govori za preokret u obratno, tj. da su to dogradili Mlečani. A na koje vrijeme možemo primijeniti ovu građevinu, pokazat će nam historija. Do mletačkog dograđivanja nije moglo doći u vrijeme kad se u dugotrajnim čarkanjima Bribir nalazio na takozvanom ničijem tlu, nego kad je Venecija postigla u ovom kraju čvršće pozicije, što se zbilo osvajanjem Skradina god. 1684. Tada je Bribir zastalno došao u mletačke ruke. Turci su još držali Knin do g. 1688, pa izgrađivanje fortifikacije na Bribiru poslije te godine više nije bilo potrebno, jer je osvajanjem Knina, rekosmo, turska opasnost bila udaljena. Zato dograđivanje pada u razdoblje u kojemu je prijetila bojazan od provala Turaka iz Knina, a to se sad steže na uski vremenski okvir između god. 1684. i 1688.

Radi se, dakle, o utvrdi koja je služila mletačkoj posadi da čuva kraj od provala iz Knina, što uz put tumači i funkcionalni položaj kula, koje su orijentirane u pravcu Knina. Ovim utvrđivanjem prestalo je davno započeto izgrađivanje fortifikacionih objekata na Bribiru.

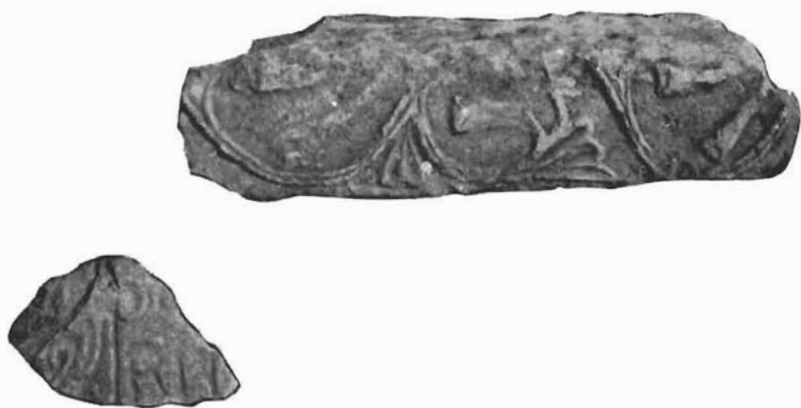
U historijatu Bribira smo naveli kako su Glavicu naselili novi stanovnici koncem XVII st. i zadržali se na njoj dok nije minula opasnost od Turaka, pa su zatim napustili Glavicu i formirali današnje selo pod njom. Taj kratki period obnovljenog života na Bribirskoj glavici ostavio je također tragova u građevinama. To je, razumije se, najmlađi i površinski arheološki sloj, koji se ogleda u građenju suho zidanih kućica (sl. 22), koje su bile dijelom ukopane u zemlju, a dijelom su zidovi usho bili na površini. Krovne ploče u istraživanju nisu nađene pa to govori da su te kućice bile pokrivene drvljem ili ševarom, kojeg je bilo u barovitom Ostrvičkom polju. U tim kućama pronađeno je oruđe i pribor, kao što su: srpovi, noževi, čavli, potkove, kliješta, lonci, kantar i slično, koji svojom izradbom odaju kasan postanak. Pronađena je i karbonizirana hrana, među kojom se raspoznaje ječam, pšenica, proso i zob.

Ostaci takvih kuća otkopani su ili su se tek pokazali na raznim položajima Glavice, pa nas je baš ta široka rasprostranjenost s jednoličnim i najprimitivnijim stilom građenja dovela do uvjerenja da se radi o naselju koje je nastalo odjednom. Siromašan inventar uz primitivnost građenja govori o najnižem ekonomskom stupnju mase, čemu treba tražiti uzrok u historijskim zbivanjima. To odgovara migracionom momentu

kada se masa pokreće iz dalekog sjedišta i za sobom vuče samo ono što je pokretno i ujedno potrebno za ishranu, a to je u prvom redu stoka. Tada se sa sobom nosi što je za život najnužnije, a gdje se dolazi, ne nailazi se ni na što. Konkretno, to je seoba stanovnika iz Bosne i prinudno snalaženje u formiranju takvih nastambi na novoodabranom zaštićenom položaju uz mletačku fortifikaciju na Bribirskoj glavici. Spuštanjem tih stanovnika u selo pod Glavicom napuštene su i ove nastambe i time je prestala posljednja faza života na ovom drevnom obitavalištu.

Mi smo i ostatke takvih građevina na poseban način konzervirali da se vidi čitav profil izgrađivanja na Bribiru.

Ovim je uz izlaganje predgovornika o arheološkim rezultatima pokazan kontinuitet gradnje na Bribiru od prvih početaka do završne faze. Dalji rezultati istraživanja nesumnjivo će upotpuniti ovu ispretrganu nit kontinuiteta. Nadamo se da neće proći dugo vremena kada ćemo kao na dlanu imati otkrivene sve građevne ostatke na Bribiru i da će na taj način naša nauka doći do mnogih rezultata i novih ključeva u naučnoj problematici, a na karti našeg mladog turizma pojavit će se nova i veoma atraktivna tačka.

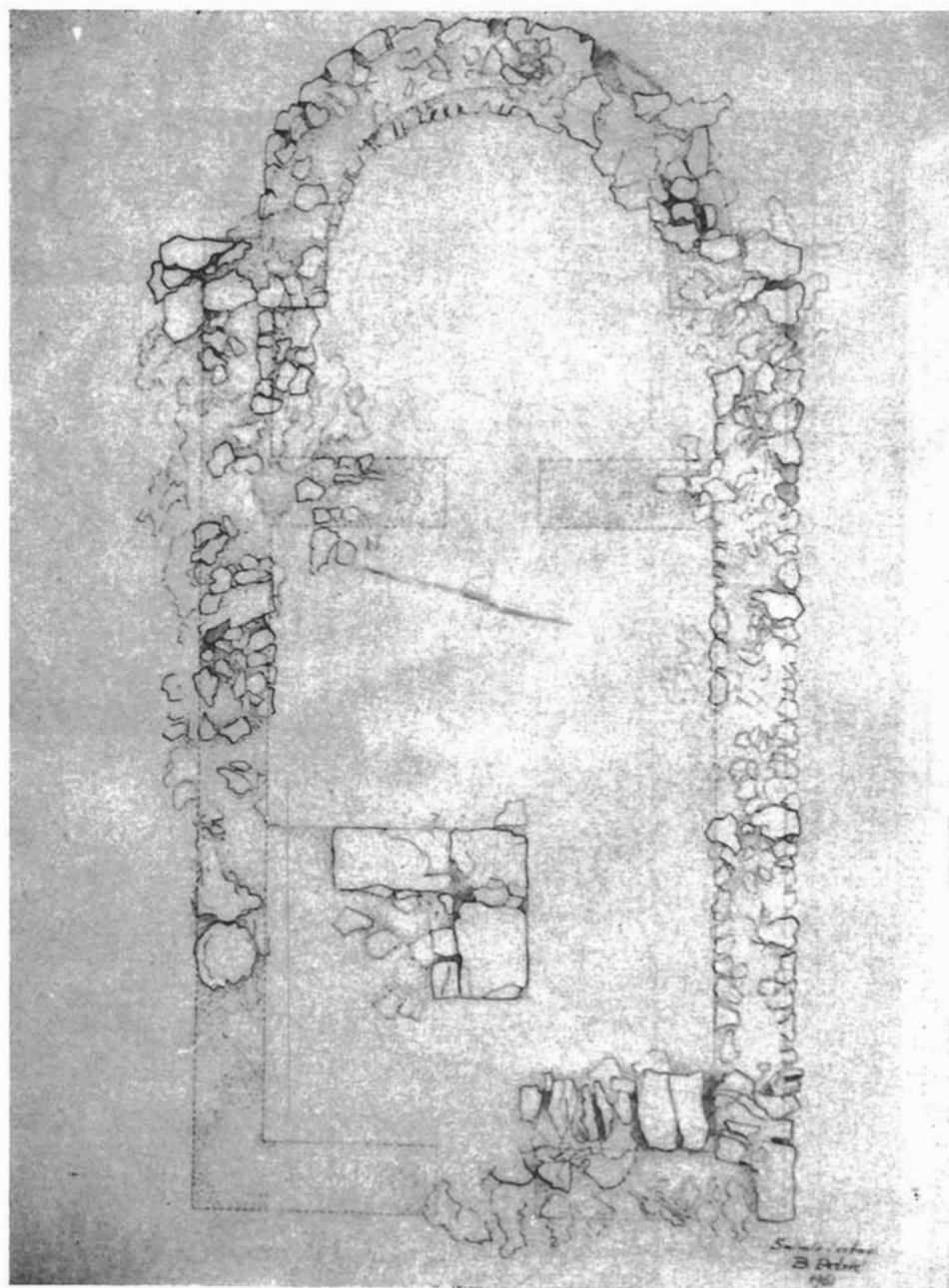
Sl. 1. Pronalazak čeonog zida apside starije crkva u unutrašnjosti sadašnje seoske crkve

Sl. 2. Prvi nalaz u parokijskoj crkvi

S. GUNJAČA: *Nalaz srednjovjekovnih arhitektura na Bribiru*

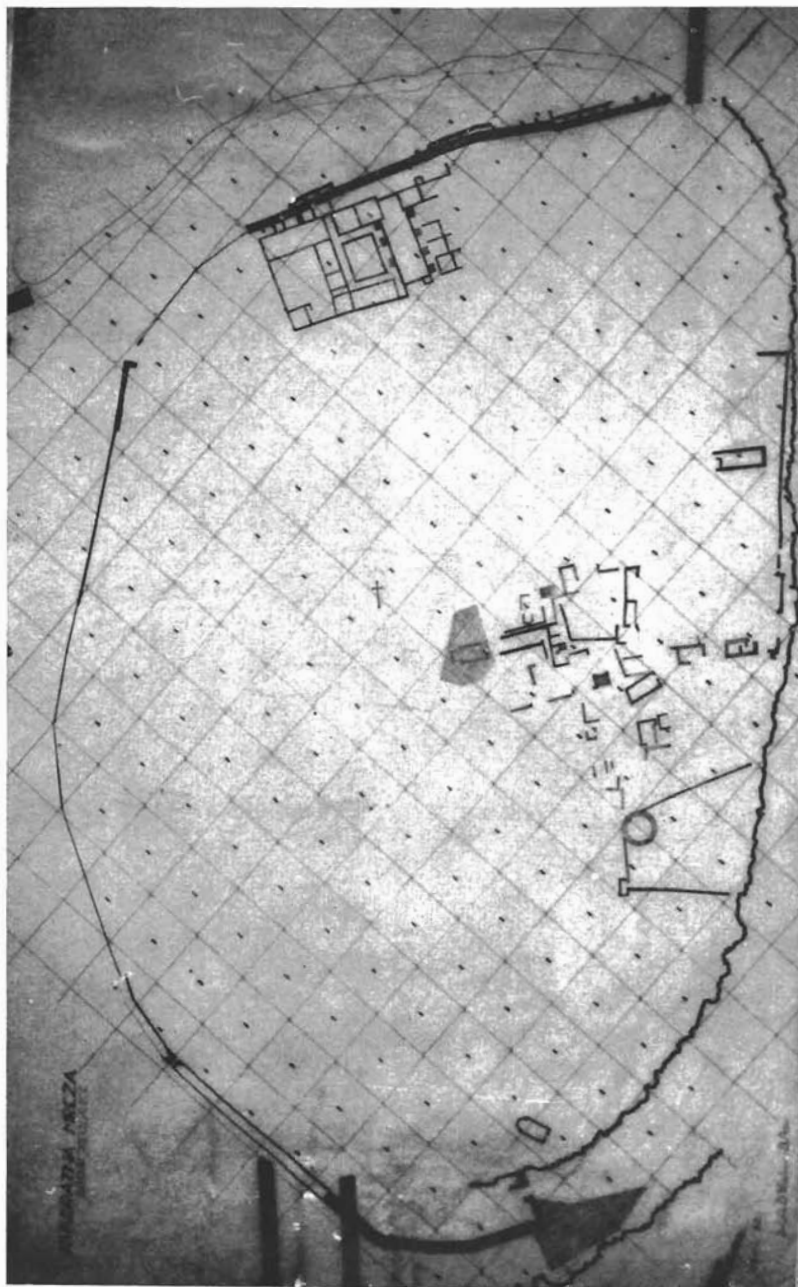
Sl. 3. Ostaci crkvice otkrivene g. 1913.

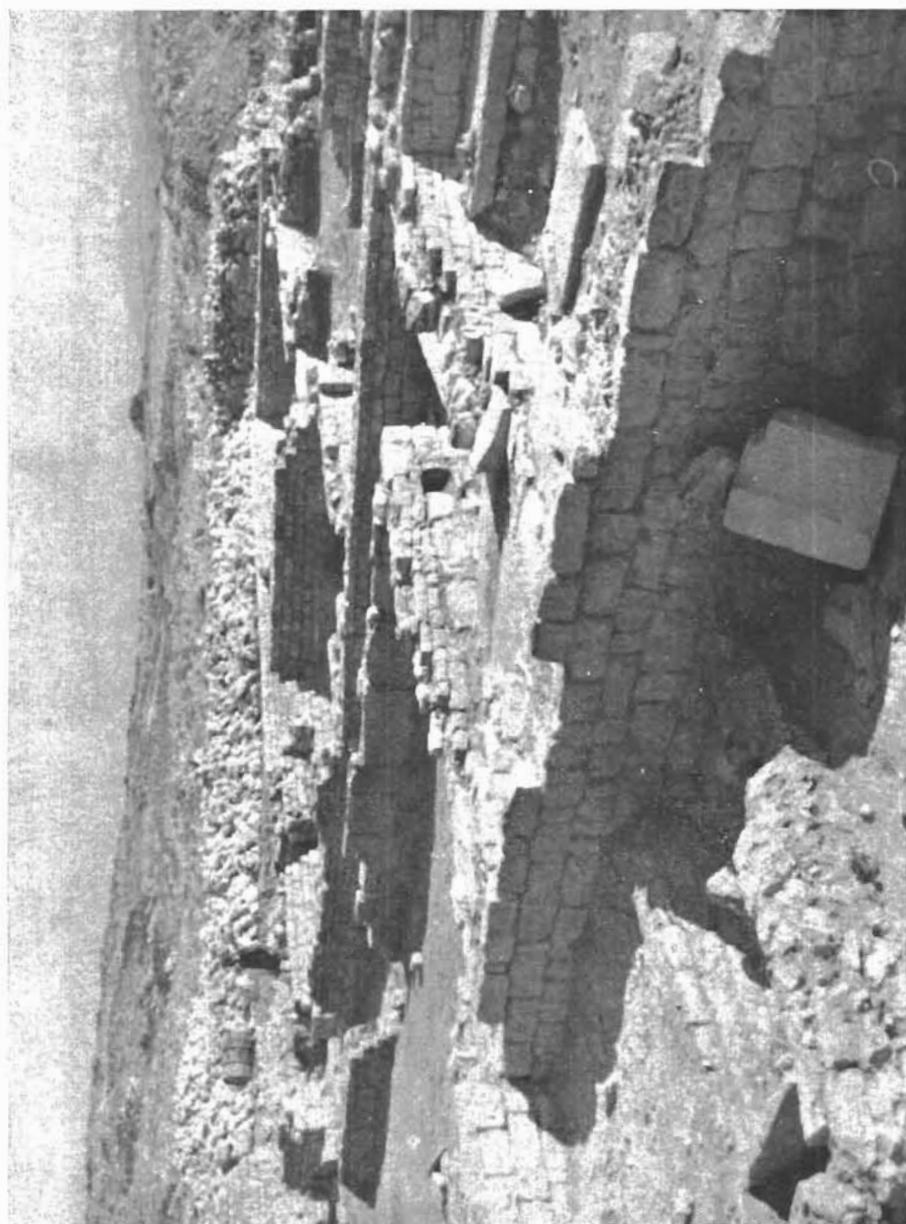
Sl. 4. Tloert crkvice na Bribirskoj glavici

Sl. 5. Gotička kamenica s Bribirske glavice

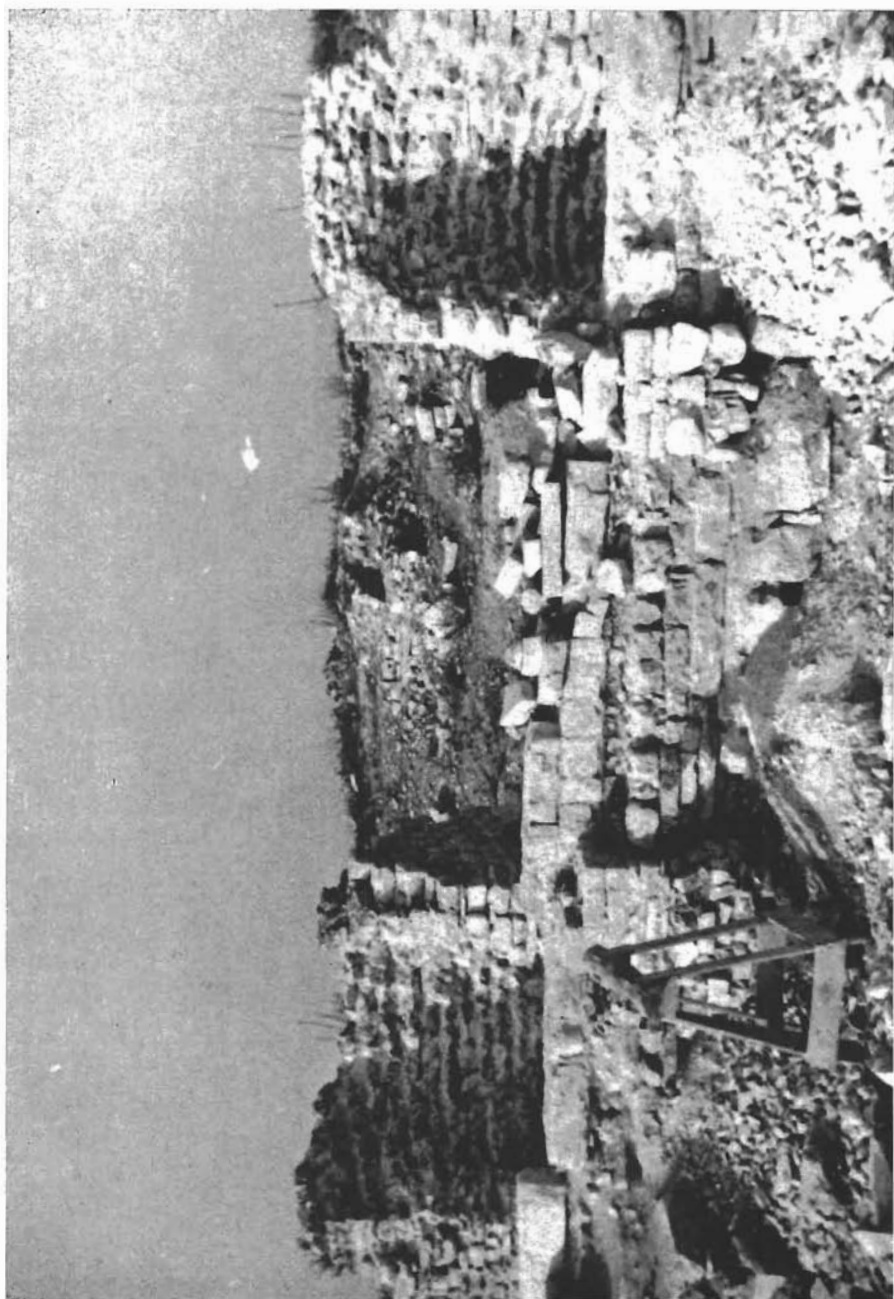
Sl. 6. Plan Glavice i otkriveni objekti; desno položaj Dol

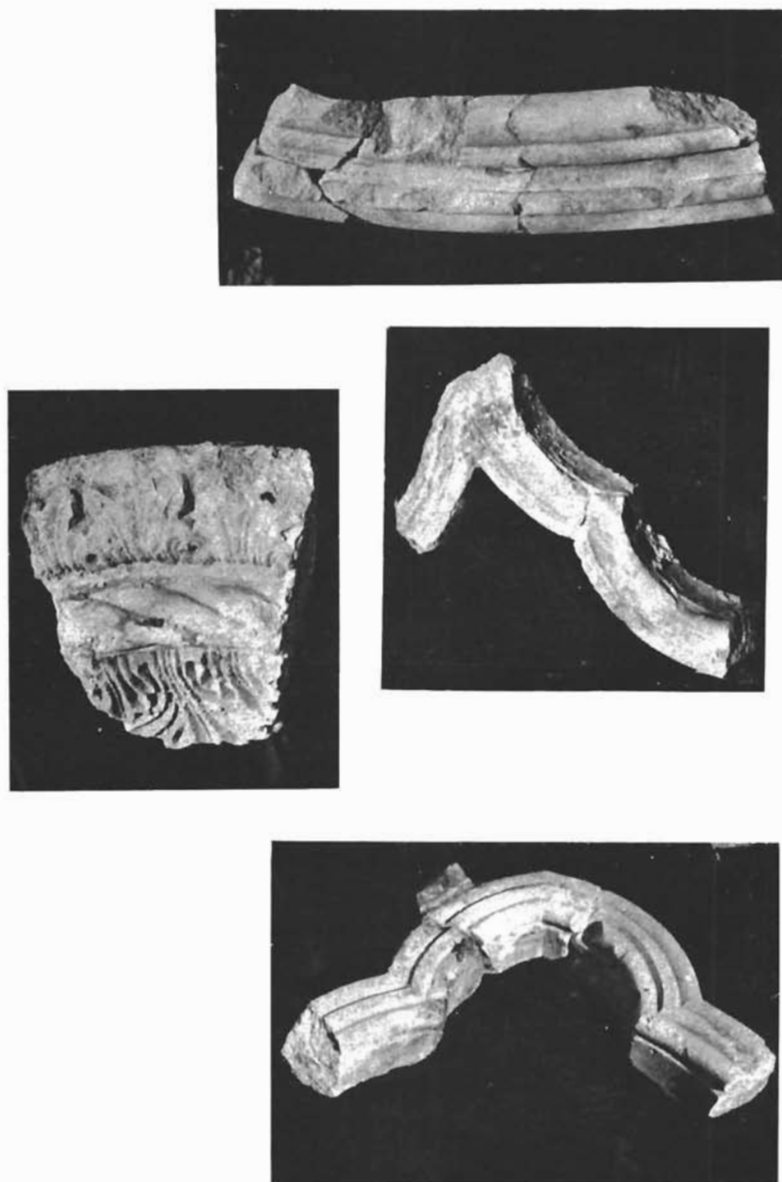
Sl. 7. Dogradivanja na kompleksu samostana

Sl. 8. Kasniji potpornji uz zidove bazilike

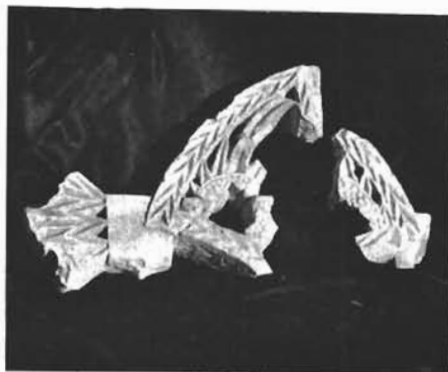

Sl. 9. Pretres unutrašnjosti potpornjaka

Sl. 10. Pronađeni arhitektonski ostaci u utrobi potpornjaka

S. GUNJAČA: *Nalaz srednjovekovnih arhitektura na Bribiru*

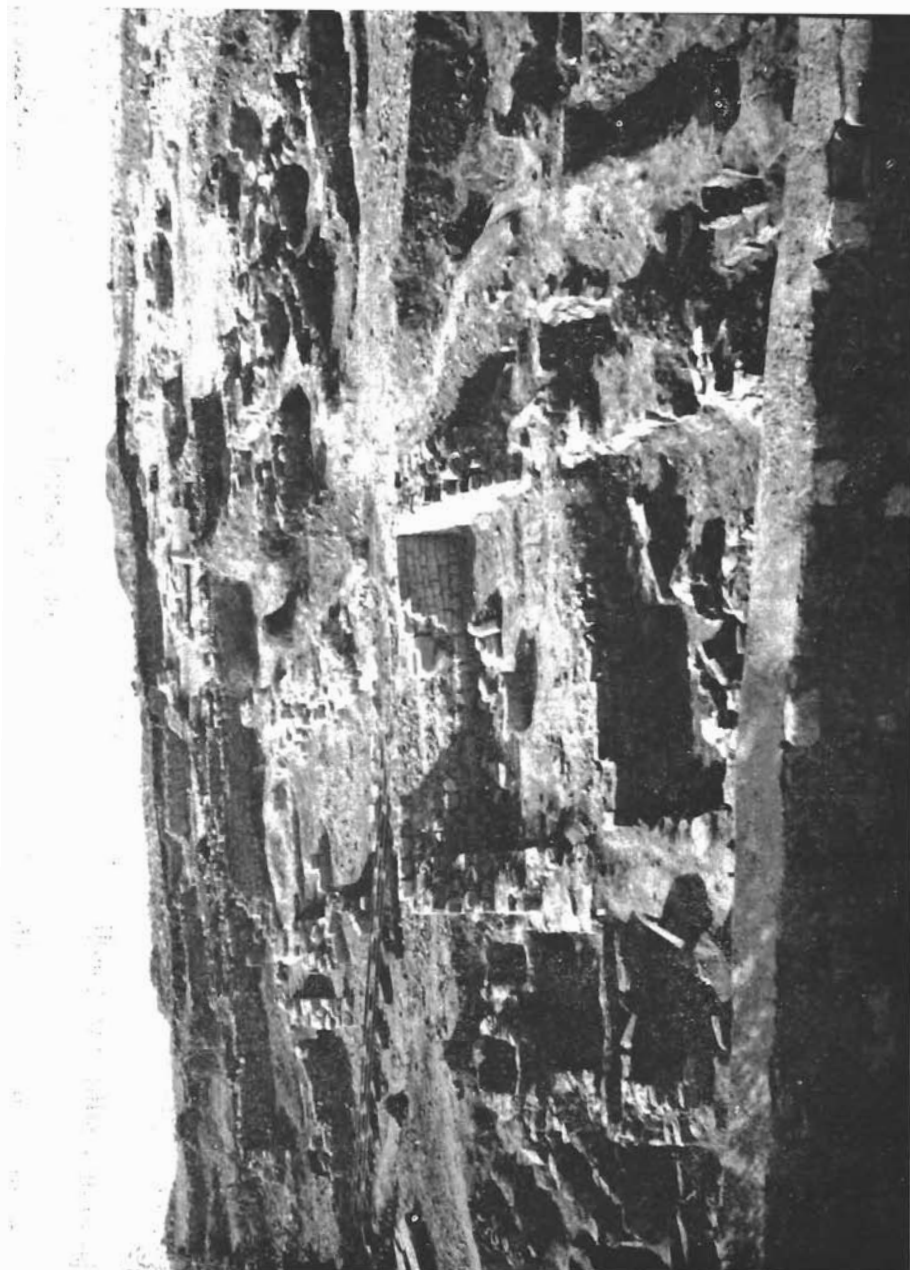

Sl. 11. Ulomci pronađeni u kasnijim zidovima, građenim pri adaptaciji

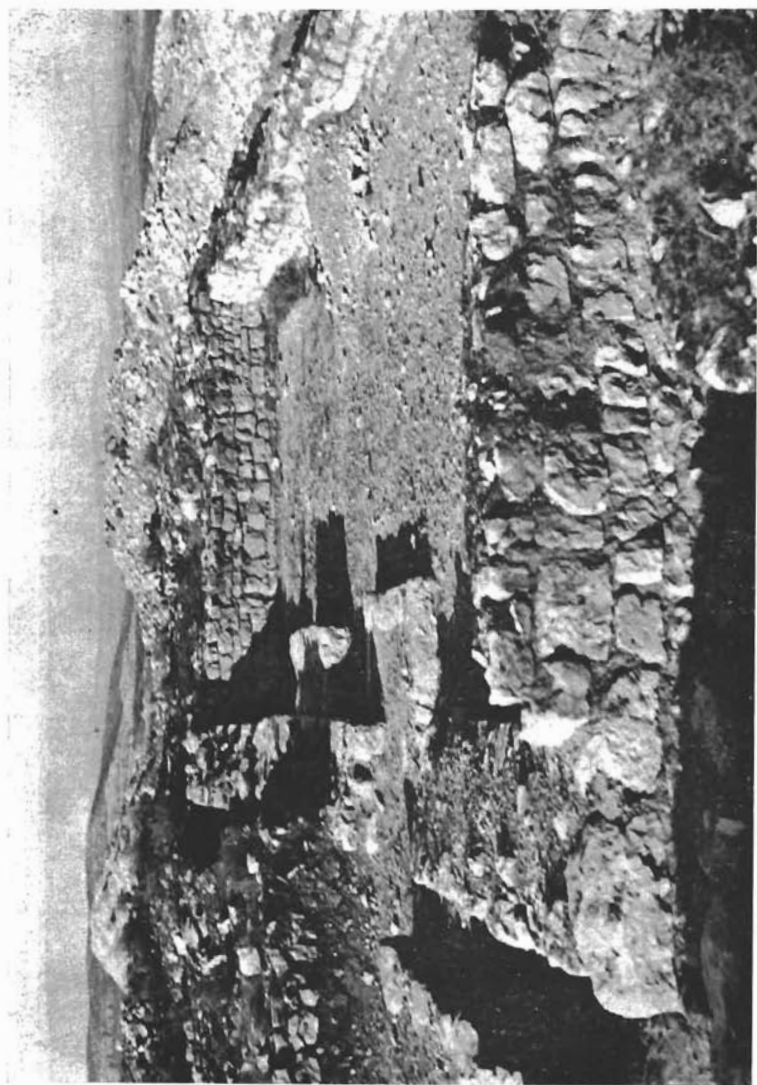
Sl. 12. Zdjela s gotičkim natpisom (AVE MARIA)

Sl. 13. Blokovi s bedema Varvarije uzidani u temelju crkve

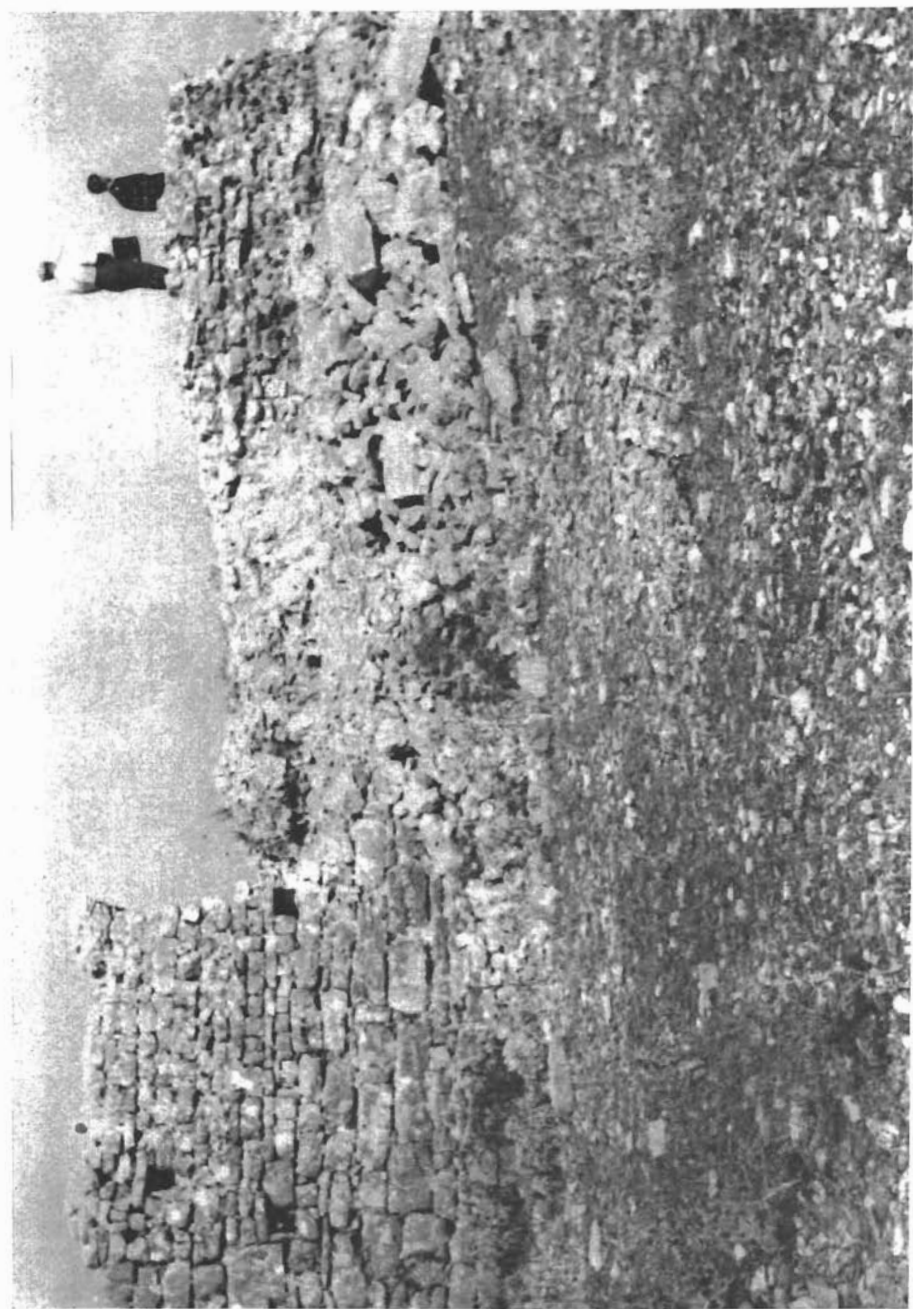
Sl. 14. Opći pogled arheoloških istraživanja na »tjemenu« glavice
U prvom planu ostaci kasnije crkve s uglatom apsidom

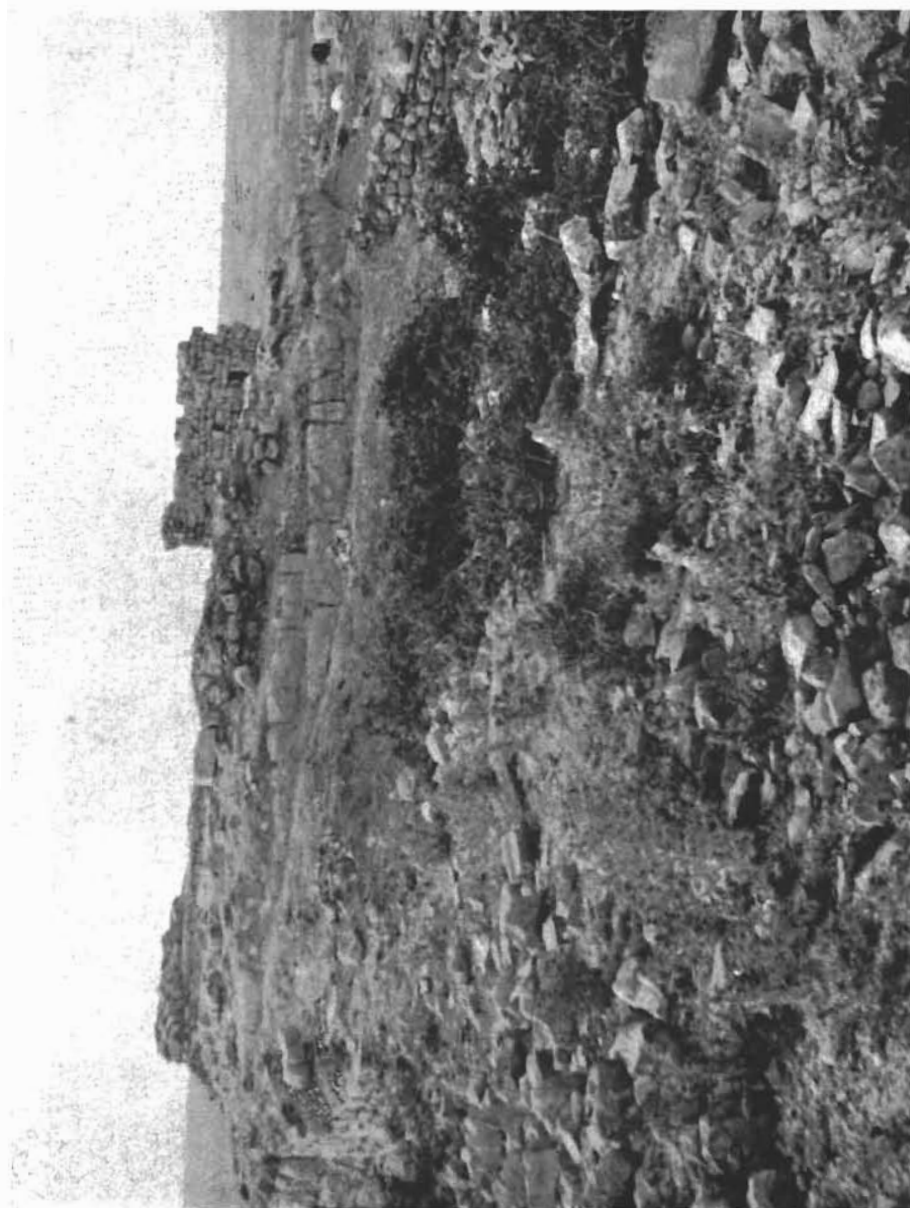
Sl. 15. Nastamba XIII-XIV stoljeća na Bribiru

Sl. 16. Perimetralni zid srednjovjekovne utvrde

Sl. 17. Ostaci poslije rušenja g. 1951.

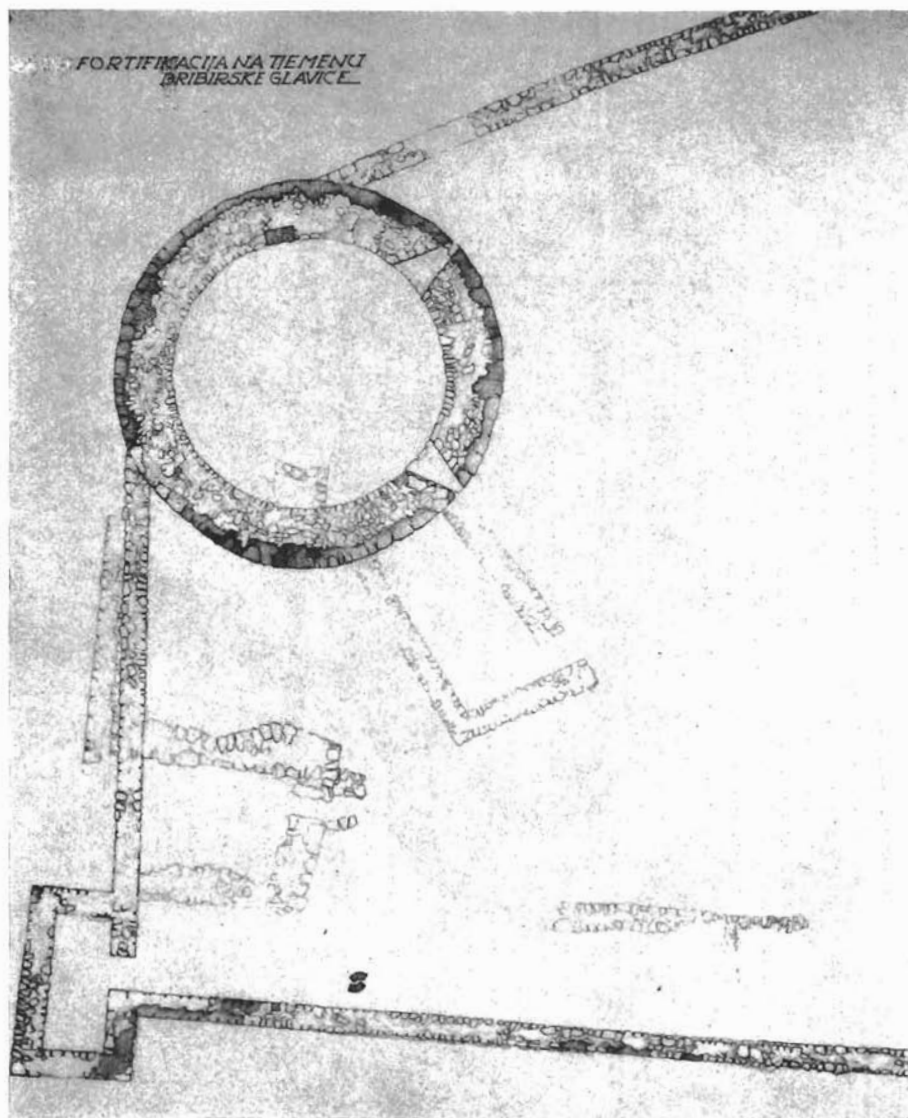
Sl. 18. Temelji kule na »tjemenu« Glavice

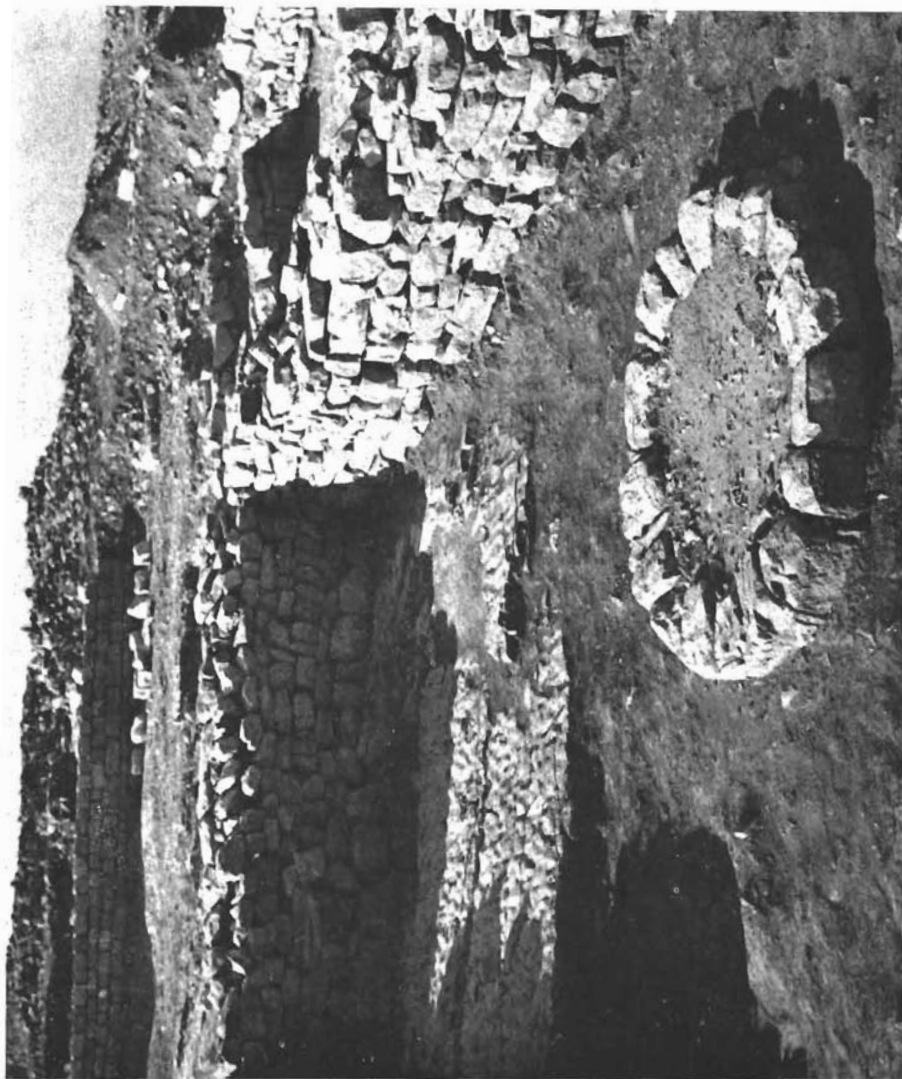
Sl. 19. Rušenje zidova do temelja g. 1951.

Sl. 20. Topovska cijev u kuli

Sl. 21. Kula na »tjemenu« Glavice sa pridodanim perimetralnim fortifikacionim zidovima

Sl. 22. Recentna nastamba na Bribiru iz konca XVII stoljeća